

Lessen uit het referendum in Sint-Niklaas

Freddy Willockx

Europees Parlementslid voor de SP

Op 28 juni dit jaar spraken de inwoners van Sint-Niklaas zich bij referendum uit tegen de bouw van een parkeergarage onder de Grote Markt van hun stad. Het was de SP die de volksraadpleging afdwong. Gemeenteraadslid Freddy Willockx is blij met de behaalde overwinning, maar ziet nog mogelijkheden om de gemeentelijke referenda beter te doen verlopen.

In tegenstelling tot de Gentse volksraadpleging van 14 december 1997 werd bij het Sint-Niklase referendum geen exit-poll georganiseerd. Studenten inzetten bleek vanwege de examenperiode onmogelijk en de prijs van een professioneel onderzoek (drie miljoen frank) was te hoog. Ik pretendeer dan ook niet met dit artikel een wetenschappelijk-empirisch werkstuk te hebben afgeleverd. Het is het verslag van een kroongetuige, een kroniek van voorgeschiedenis tot resultaat, een weergave van de ervaringen op het terrein en een analyse van de resultaten.

Begin 1989 lanceerde minister van binnenlandse zaken Louis Tobback een campagne om de openbaarheid van bestuur bij de nieuwe gemeentebesturen te stimuleren. De paarse coalitie (SP, VLD, VU) in Sint-Niklaas werd daar één van de voortrekkers van. Tijdens die legislatuur pleitte CVP-oppositieleider Lieven Lenaerts al voor een referendum over de uitbreiding van het Koopcentrum, aan de rand van de stad. Bij gebrek aan een wettelijk kader werd dat voorstel toen door de coalitie afgeketst. Vanaf 1995 was dat wettelijk kader er wel. Ondertussen was er echter een nieuwe legislatuur ingezet met een andere coalitie (CVP, VLD, VU).

Bij de bespreking van de begroting 1997 pleitte ik voor een volksraadpleging over de onderkeldering van de Grote Markt - al gebiedt de eerlijkheid mij te erkennen dat ik na het misluk-

ken van het referendum in Genk zelf niet erg geloofde in de haalbaarheid van de vereiste veertig procent opkomst. De nodige elementen om een referendum te houden waren alvast aanwezig. Eén: de bouw van een parkeergarage onder de Grote Markt en de herprofilering van de bovengrond was een legislatuuroverschrijdend en duur project. Er hing een prijskaartje van vierhonderd miljoen frank aan vast. Twee: het dossier had gevolgen voor een groot deel van de bevolking, vanwege de duur van de werken, de parkeertarieven in de stad, de bereikbaarheid van de scholen en de verkeersveiligheid. Drie: de timing, midden in de legislatuur, legitimeerde een tussentijdse raadpleging van de kiezers. Vier: alle overleg tussen meerderheid en oppositie zat vast. Het gemeentebestuur wilde het project persé doorzetten om de mislukte legislatuur te redden. Overleg met de oppositie om tot een brede consensus te komen, werd gezien als tijdsverlies. Vijf: er was wel een verkeersstudie geweest over het verkeerscirculatieplan en de herinrichting van de Grote Markt, maar niet over de noodzaak van een ondergrondse parkeergarage.

Mijn voorstel om een referendum te houden werd in de gemeenteraad weggehoond. Toch boekten de socialisten één klein succesje. Fractie leider Hunfred Schoeters had sterk gepleit tegen de concessiemodaliteiten. Ikzelf waarschuwde voor een scenario zoals bij de Liefkenshoek-

tunnel, waarbij de winst van de werken naar de concessionaris zou gaan en het exploitatieverlies naar de gemeenschap, de belastingbetaler. De SP-fractie was voor een leasing-procedure. Deze benadering was eerder al met succes toegepast bij het stadhuis en de schouwburg. Dat voorstel werd door de meerderheid aanvaard.

Protestpetitie

Verrassing alom toen bleek dat de 40%-dremmel nipt werd gehaald bij de volksraadpleging over de Belfortparking in Gent. 's Anderendaags reageerden de nationale partijbureaus van de SP, VLD en VU korzelig. Hun plaatselijke mandatarissen hadden zich niet gestoord aan principiële partijstandpunten. Sommige Gentse schepenen hadden zelfs openlijk opgeroepen om het referendum te boycotten, zodat het quorum van 40% niet gehaald zou worden.

Voor de Sint-Niklase SP kwamen de gebeurtenissen in Gent echter als een geschenk uit de hemel. Op de gemeenteraad van 19 december 1997 werden drie vragen gesteld. Is de meerderheid bereid om de organisatie van een referendum voor te stellen aan de gemeenteraad? Als er handtekeningen worden opgehaald van 10% van de kiesgerechtigden (5351), is de meerderheid er dan toe bereid een referendum te organiseren? Zal de meerderheid de uitslag van dat referendum als bindend beschouwen als er een opkomst van minstens 40% is?

Bij de volgende gemeenteraadszitting antwoordde burgemeester Foubert negatief op de eerste twee vragen. De derde werd bijgevolg zonder voorwerp. Op 26 januari 1998 beraadde het SP-koepelbestuur in Sint-Niklaas zich over nieuwe stappen. Er werd beslist een protestpetitie te houden. Meer dan honderdtwintig militanten gingen vanaf begin februari de straat op, eerst met een brochure, dan met een petitieformulier. In de brochure werd het alternatieve plan van SP-raadslid Kris Van der Coelden voorgesteld, met als blikvangers gratis openbaar vervoer en nieuwe parkeerruimte op wandelafstand van de Grote Markt.

De bevolking tekende massaal en over de partijgrenzen heen. Vooral in de volksbuurten was het protest algemeen. Toen de actie half

maart afgerond werd, hadden wij 14.141 handtekeningen verzameld, dat wil zeggen: 27,27% van stemgerechtigden. "Als we voortgedaan zouden hebben, hadden we de 50% overschreden," verklaarde fractieleider Hunfred Schoeters terecht.

Politici weten het beter

De meerderheid kon een zekere paniek nauwelijks verbergen. VU-fractieleidster Nelly Maes erkende op de gemeenteraad van 27 maart dat de bevolking zich serieuze vragen stelde over de plannen van het gemeentebestuur. De meerderheid verklaarde zich ertoe bereid de burgers beter te informeren en een extra inspanning te doen om de ongemakken tijdens de werken te beperken. Toch bleef ze weigeren het referendumvoorstel te bespreken.

Een onschuldig Belga-bericht zorgde echter voor opschudding. In het VRT-televisiejournaal van 29 maart zei Nelly Maes dat "politici het soms beter weten dan de mensen". Ikzelf verklaarde in de pers dat de VLD en de VU weinig blijf geven van hun geloof in de nieuwe politieke cultuur, zodra ze aan de macht zijn. Eén en ander ging niet ongemerkt voorbij aan de top van die twee partijen. Een dag later gaven VU en VLD een gezamenlijk communiqué uit, waarin ze aankondigden dat ze hun plaatselijke afdelingen ervan hadden overtuigd alsnog een referendum te houden. Na heel wat getouwtrek binnen de coalitie besliste de gemeenteraad van 24 april uiteindelijk om op 28 juni een volksraadpleging te houden. De beslissing werd genomen door een wisselmeerderheid (SP, VLD, Agalev en Vlaams Blok) met 21 stemmen voor, 17 tegen en één onthouding. De VU'ers sloten zich opnieuw aan bij de CVP en stemden tegen. Eén VLD'er onthield zich.

SP-raadslid Urbain Vercauteren deed vervolgens een reeks suggesties voor vraagstellingen. Die werden systematisch door de meerderheid verworpen, ook door de VLD. Verrassend genoeg kwam die met een eigen voorstel. De vraagstelling luidde: "Moet aan de uitvoering van het plan voor heraanleg van de Houtbriel, de Grote Markt en het Sint-Nicolaasplein de bouw van een parkeergarage onder de Grote Markt

gekoppeld worden? Ja/nee". Niemand was gelukkig met die formulering, maar het voorstel was te nemen of te laten en werd dus goedgekeurd. De VLD had de motivering van de beslissing zo subjectief opgesteld, dat ze hoopte dat de oppositie tegen zou stemmen. Dat manoeuvre was echter te doorzichtig en de oppositie stemde voor. Het referendum ging dus door.

Gaten in de wet

De praktijk toont aan dat er een aantal onvolkomenheden zitten in het wettelijk kader over de gemeentelijke referenda. Ik som ze hieronder op.

De 10% handtekeningen zijn niet genoeg om een referendum af te dwingen. Ze verplichten het college van burgemeester en schepenen alleen maar om de vraag te agenderen tijdens de gemeenteraad. De betekenis daarvan is miniem. Zelfs de allerkleinste fractie kan hetzelfde doen. De handtekeningenjacht is dus enkel relevant als drukkingsmiddel. Ongelooflijk maar waar: in Gent dacht de meerderheid dat de 10% automatisch tot een volksraadpleging verplichtte. En dat terwijl een omstandige motivering voldoende is om de vraag te negeren.

De huidige wetgeving laat referenda toe zolang de werken aan het project in kwestie niet begonnen zijn. Bij toeval (het dossier was nog niet klaar) was er in Sint-Niklaas nog geen financiële instelling aangeduid toen er besloten werd een referendum te houden. Was die wel al aangeduid geweest, dan zou de stad waarschijnlijk schadeclaims hebben gekregen. De SP had daarom vooraf beslist de zaak af te blazen, zodra de aanduiding gebeurd was. Een correctief referendum moet kunnen als reactie op een principbeslissing van een gemeenteraad. Maar tot wanneer in de procedure? Tot de goedkeuring van het lastenboek? Tot het verstrijken van de aanbestedingstermijn? Tot de toewijzing? Tot de bouw- en exploitatievergunning, die hoe dan ook een openbaar onderzoek kan vereisen? Of moet in de wet op de overheidsopdrachten van 24 december 1993 de uitdrukkelijke vrijwaring van schadeclaims worden voorzien, mocht een bindende volksraadpleging een project afwijzen?

De terreinervaring bevestigt dat het niet

goed is de organieke gemeentelijke wetgeving federaal te houden en het toezicht op de gemeenten gewestelijk. Terecht interfereert minister Leo Peeters, bijvoorbeeld via de oprichting van de Vlaamse Adviescommissie. Zodra de overheveling van de organieke wetgeving een feit wordt (wat in de lijn ligt van het Sint-Michielsakkoord), moet er een Vlaams decreet inzake volksraadplegingen komen. De Adviescommissie moet dan uitgroeien tot een advies- en beroepscommissie die het laatste woord krijgt bij betwistingen op lokaal vlak.

De 40%-opkomsthempel is zeer hoog, zeker in grote steden, of wanneer de timing moeilijk ligt, zoals bij het referendum in Sint-Niklaas, dat vlak voor de zomervakantie plaatsvond. Men mag niet vergeten dat ook bij wetgevende verkiezingen de opkomst niet veel hoger is dan 80%. Ter illustratie: bij de parlementsverkiezingen van 1995 kwam in het kanton Sint-Niklaas 87% van de kiezers opdagen. 3% stemde blanco of ongeldig. Geraamd werd dat nog 3% bij volmacht stemde. Waarom laat men trouwens geen volmachtstemmen toe bij referenda? Nu haalden we de 40% in Sint-Niklaas slechts met een soms mensonterend ziekenvervoer naar de stembureaus. Waarom worden de gemeenten niet verplicht ook stembureaus te organiseren in de rusthuizen zelf? Bij besprekingen in de Kamer, in de werkgroep-Langendries, zouden zulke belangrijke deelaspecten zeker aan bod moeten komen.

Het quorum van 40% is zo hoog dat de uitslag automatisch bindend zou moeten worden als het gehaald wordt. Nu is daar een uitdrukkelijke, voorafgaande beslissing van de gemeenteraad voor nodig. In Gent kwam die er spontaan. In Sint-Niklaas gebeurde dat pas op de valreep, tijdens een door de oppositie speciaal bijeengeroepen gemeenteraad op 15 mei. Weliswaar hadden VLD en VU vooraf aangekondigd de uitslag van het referendum te zullen naleven. Toch maakten de ontwerp teksten van de informatiebrochure en de oproepingsbrief duidelijk dat men in het andere geval van plan was geweest om het niet-bindende karakter van het referendum heel expliciet te afficheren, om deelname te ontmoedigen.

Naar de stembus

De campagne kwam moeizaam op gang. De SP pleitte voor een nee-stem. Dat deed ook Agalev, maar om andere redenen. Het Vlaams Blok legde in zijn propaganda de nadruk op het slechte beleid van de meerderheid. Het riep op om te gaan stemmen, maar liet in het midden of dat ja of nee moest zijn. De CVP deed het omgekeerde. In een folder riep de partij op om niet te gaan stemmen en bewierookte ze het stedelijk beleid, zonder echter expliciet te pleiten voor de parkeergarage. De VLD riep op om ja te stemmen. Tegen de lijn van zijn partij in riep VLD-schepen Somers later in *Het Vrije Waasland* op om niet te gaan stemmen. De Volksunie leek te twijfelen tussen een oproep om ja te stemmen en een impliciete aanbeveling om thuis te blijven.

De SP legde tijdens de campagne ongeveer vierduizend huisbezoeken af. Na een onderzoek van de VUB, waaruit bleek dat er bij het Gentse referendum een disproportioneel kleine opkomst was van laaggeschoolden, besloten we aan die groep speciale aandacht te geven. We wilden de gewone mensen overtuigen om zeker te gaan stemmen. Met resultaat: we werden zeer goed onthaald. Verrassend genoeg was dat ook het geval in de deelgemeenten waar een specifiek aan die deelgemeente aangepast pamflet uitgedeeld werd.

Politisering tijdens de campagne

Bij gebrek aan exit-polls zijn de conclusies die we uit de uitslag kunnen trekken enkel gebaseerd op een analyse van de opkomst per stembureau.

- De spreiding van deelname per deelgemeente was meer gelijkmatig dan bij het Gentse referendum. Daar schommelde de opkomst tussen de 29% en 46,6%, in Sint-Niklaas tussen de 36,2% en 45,2%.

- De volksbuurten in de stadskern en de sociale wijken (zowel in de stad als in de deelgemeenten) halen relatief hoge scores. De bewoners van de residentiële stadswijken scoren laag. Puivelde, de meest residentiële deelgemeente, scoort dan weer zeer hoog.

- De deelname in flatgebouwen is relatief laag.

- De straten in de stad die regelmatig te maken krijgen met overstromingsproblemen, scoren hoger dan de andere sociale buurten.

- Al was het ziekenvervoer succesvol, de opkomst in de rusthuizen was laag.

- Ondanks de directe betrokkenheid was de participatie in de onmiddellijke buurt van de Grote Markt niet hoger dan het algemeen gemiddelde.

Vooraf in de stadskern werd de volksraadpleging een partijpolitieke confrontatie. In de sociale wijken waar de SP bij de verkiezingen het best scoort, was de opkomst het hoogst. Bij het begin van de campagne had de SP geprobeerd politisering te vermijden, omdat de 40%-drempel onmogelijk te halen was met alleen maar het traditionele SP-electoraat. Naarmate de campagne vorderde, bleek de politisering echter niet te stoppen. Eén bejaarde dame hoorde ik zeggen dat ze "voor de eerste keer van haar leven voor de socialisten zou stemmen". In de deelgemeenten was de politisering minder sterk. Daar werd meer bewust gestemd. Het zou me niet verwonderen, mochten daar ook de meeste ja-stemmen uitgebracht zijn.

De hoge opkomst in sociale buurten en volkswijken wijst op het eerste gezicht niet op een correlatie met scholingsgraad. Omgekeerd valt dan weer de grote opkomst in het zeer residentiële Puivelde op. Bij de verkiezingen staat de SP daar nochtans zwakker dan in de andere gemeenten. Rekening moet ook gehouden worden met het feit dat wij, omwille van de VUB-studie, alles op alles hadden gezet om de laaggeschoolden ervan te overtuigen te gaan stemmen. In dat opzicht was de opkomst misschien toch iets lager dan verwacht. Sommigen vermoeden dat de kiezers van het Vlaams Blok, meestal de tweede partij na de SP in de volksbuurten, slecht zijn opgekomen. Dat is natuurlijk onbewijsbaar, maar volgens mij niet onwaarschijnlijk. Kortom: de volksraadpleging in Sint-Niklaas bevestigt de bevindingen van Gent niet, maar ontzenuwt toch ook niet helemaal de conclusies van de VUB-studie.

Schizofrenie

Ik blijf erbij dat de parkeergarage onder de Grote Markt een uitermate geschikt thema was

om te onderwerpen aan een volksraadpleging. Het is een goede zaak voor de lokale democratie dat over een belangrijk dossier een intens debat gevoerd is, niet alleen door politici, maar ook door de bevolking. Als men de parkeergarage tegen de wil van de meerderheid van de bevolking in toch doorgedrukt had, dan was dat koren op de molen van de antipolitiek geweest.

Spijtig genoeg is het Sint-Niklase referendum geen echte peiling naar de mening van de meerderheid van de bevolking gebleken. Dat ligt vooral aan de CVP, die de mensen op een vrij agressieve manier heeft opgeroepen om niet deel te nemen. Evenmin is het goed voor de lokale democratie dat de nationale VLD-leiding moest tussenbeide komen om haar plaatselijke

fractie te doen inzien dat zij inging tegen de burgerdemocratie waar de VLD zo prat op gaat. De VLD-mandatarissen moesten zich in alle mogelijke bochten wringen. Uiteindelijk deden ze nauwelijks iets om de kiezers mee te mobiliseren. Dat schizofrene gedrag is allesbehalve goed voor hun geloofwaardigheid.

De fundamentele reden waarom de bestuursmeerderheid geen referendum aandurfde, was simpel: het dossier van de parkeergarage onder de Grote Markt was onvoldoende doordacht en financieel te riskant. De SP stelde bij de protestpetitie zeer veel verzet vast. Wij hebben onze democratische plicht gedaan door dat verzet te kanaliseren. Dat het ons gelukt is om dit project te blokkeren, is een belangrijke overwinning.